

TÜRKÇENİN SES DİZGESİ

Prof. Dr. İclâl Ergenç

Ankara Üniversitesi, Dilbilim Bölümü

/ŧ/ ve /j/

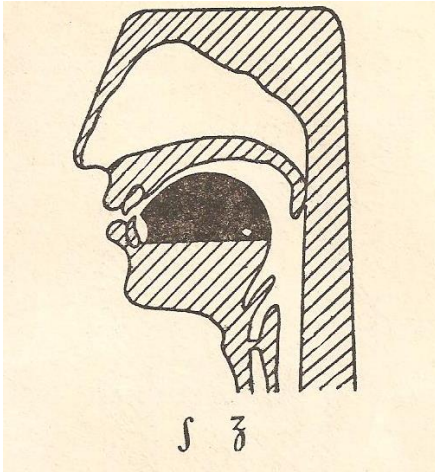
SESLETİM

* [ŧ] ve [j] sesletiminde dilin ön ve orta kısmı öndamağa doğru yükselip daralma oluşturur. Dilin arka kısmı, öne doğru çekilip sarkar. Dilin kenarları üst azı dişlerine dayanır.

DAĞILIM

* [ŧ] ünsüzü ön-, iç- ve sonseste bulunur. ('ŧeker, eleŧtiri, güreŧ' gibi).

* [j] ünsüzü, yabancı kökenli sözcüklerde bulunmaktadır. ('jambon, hijyen, plaj' gibi).

/h/

SESLETİM

* Bu sesin çıkışında sesyariğı oldukça açıktır, ağız boşluğunun bu oluşuma katkısı azdır. Bu sırada, ses yariğının açık olması nedeniyle sestelleri solukla titreşime geçmez, soluk kuvvetle dışarıya çıkarken sestellerine sürtünür.

* Türkçede [h] ünsüzü zayıftır. Ölçünlü Türkçede söyleyişte çoğu zaman yitirilmektedir. Örneğin, “hane” ile oluşmuş bileşik sözcüklerde [h] yitirilerek kalan ünlü/ünlüler uzar: *dershane* > *dersane* [dersɑ:nɛ].

DAĞILIM

* Ön-, iç- ve sonseste bulunan bu ünsüz, genellikle yabancı kökenli sözcüklerde kullanılır. (‘horoz, ıhlamur, daha, kahve, iştah’ gibi).

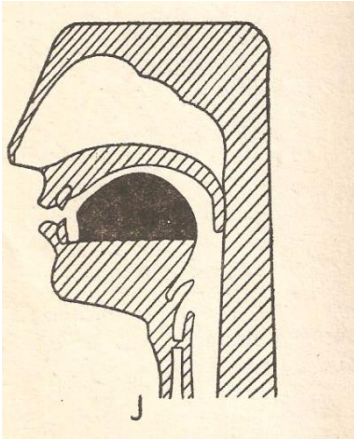
/y/

SESLETİM

* [j] sesinin çıkışı yeri açısından [i] ünlüsünün bulunduğu yerde çıkar, ancak çıkış biçimi ünsüze benzediği için 'yarı ünlü' olarak tanımlanır. Bu yarı ünlünün sesletimi sırasında dil-ucu alt kesici dişlere dayanır; dil öne doğru uzanır. Nefes tam bir engellemeye rastlamaz ve sürekli olarak dil sırtı ile öndamak arasındaki dar bir kanaldan geçer.

DAĞILIM

* Bu yarı ünlü önseste, içseste ve sonseste bulunur. ('yenilgi, kuyu, kuzey' gibi).

/c/ ve /ç/

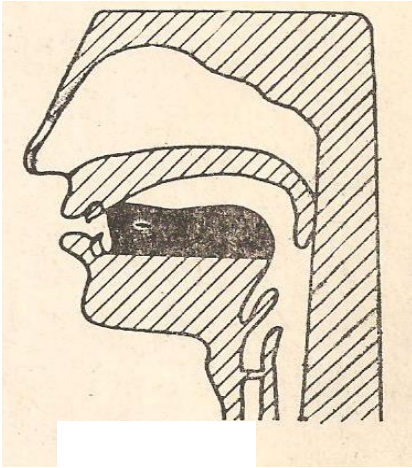
SESLETİM

* /c/ sesi /d/ ve /j/ ünsüzlerinin birlikte sesletilmesiyle, /ç/ sesi ise /t/ ve /ş/ ünsüzlerinin birlikte sesletilmesiyle oluşan 'afrike sesler'dir. Bu seslerin sesletimi sırasında, dilin ön ve orta kısmı öndamağa dayanıp tam bir kapanma oluşturur. Patlamadan sonra kapanma yavaşça azalır ve aynı yerde soluğun çıkacağı bir daralma oluşur.

DAĞILIM

* [ç] ünsüzü ön-, iç- ve sonseste bulunur. (çarşı, kepçe, ağaç gibi).

* [c] ünsüzü Türkçede sonseste bulunmaz; ancak ön- ve içseste bulunabilir. (cetvel, gece, ocak gibi).

Kaynakça

- **Selen, N.** (1979). *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 454.
- **Ergenç, İ.** (1984). <ğ> Üzerine: Dilbilim Yazıları 91 (Derl.A.Sezer-S.Koç), Usem yay., Ankara 1991, 51-56.
- **Ergenç, İ.** (1995). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul.